

ГРАЂАНИ I ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Životna sredina nije tuđi problem!

Vazduh koji udišemo, voda koju pijemo, zemljište na kome proizvodimo hranu i prostor u kome živimo pripadaju svima nama i kao takvi su predmet javnog interesa.

Zaštita životne sredine nije samo posao institucija i stručnjaka. **Građani imaju pravo da budu informisani, da učestvuju i da traže odgovornost.**

1. PRAVO NA ZDRAVU ŽIVOTNU SREDINU

Ustav Republike Srbije¹ u članu 74. garantuje svakome pravo na zdravu životnu sredinu i na blagovremeno i potpuno obaveštavanje o njenom stanju. Istovremeno, svako je odgovoran za zaštitu životne sredine i dužan je da je čuva i poboljšava.

Zakon o zaštiti životne sredine² posebno prepoznaje **načelo informisanja i učešća javnosti**.

To znači da građani imaju pravo da budu obavešteni o stanju životne sredine i da učestvuju u donošenju odluka čije sprovođenje može uticati na životnu sredinu u kojoj žive.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je 28. jula 2022. godine Rezoluciju o prepoznavanju ljudskog prava na čistu, zdravu i održivu životnu sredinu (A/76/L.75), po kojoj se po prvi put, na nivou Ujedinjenih nacija, eksplicitno prepoznaje pravo čoveka da živi u čistoj, zdravoj i održivoj životnoj sredini.

INFORMACIJA JE PRVI KORAK

Građani ne mogu kvalitetno da učestvuju ako ne raspolažu informacijama.

Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja³ omogućava svakome da traži informacije kojima raspolažu organi javne vlasti. Posebno se pretpostavlja opravdan interes javnosti kada se informacije odnose na ugrožavanje ili zaštitu zdravlja stanovništva i životne sredine.

¹ "Sl.glasnik RS", br. 98/2006 i 115/2021

² "Sl. glasnik RS", br. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - dr. zakon, 72/2009 - dr. zakon, 43/2011 - odluka US, 14/2016, 76/2018, 95/2018 - dr. zakon, 95/2018 - dr. zakon i 94/2024 - dr. zakon

³ "Sl. glasnik RS", br. 120/2004, 54/2007, 104/2009, 36/2010 i 105/2021

ARHUSKA KONVENCIJA⁴

Srbija je u maju 2009. godine ratifikovala Arhusku konvenciju usvajanjem Zakona o potvrđivanju Arhuske Konvencije. Cilj Konvencije je da **ojača ulogu građana i organizacija civilnog društva u pitanjima koja se tiču (zaštite) životne sredine**: pristup informacijama, učešću javnosti u odlučivanju i pristup pravdi u pitanjima životne sredine.

To je vodeći međunarodni sporazum o demokratiji u oblasti životne sredine. Arhuska konvencija štiti pravo svakog pojedinca da živi u zdravoj životnoj sredini. Ona javnosti garantuje tri ključna prava u vezi sa pitanjima životne sredine:

- **PRISTUP INFORMACIJAMA;**
- **PARTICIPACIJA GRAĐANA;**
- **PРАВNA ZAŠTITA.**

Ona predstavlja važan okvir za uključivanje javnosti u pitanja životne sredine.

2. GDE GRAĐANI MOGU DA SE UKLJUČE?

Zakon o zaštiti životne sredine⁵ predviđa učešće javnosti u različitim postupcima, uključujući stratešku procenu uticaja planova i programa, procenu uticaja projekata, određenih dozvola i planova iz oblasti zaštite životne sredine.

Pitanje za građanina:

„Kako će ovaj plan promeniti mesto u kome živim?“

Građansko delovanje ne počinje i ne završava se na javnoj raspravi.

2.1. STRATEŠKO PLANIRANJE

Strateško planiranje u lokalnoj zajednici je **proces kojim građani, organizacije i lokalna vlast zajedno stvaraju dugoročni plan razvoja**. Građani mogu pratiti izradu planova i programa koji određuju budući razvoj prostora, tako što će aktivno od početka učestvovati u njegovoj izradi.

Ključne faze procesa

1. **Definisanje vizije i misije:** Određivanje svrhe postojanja i nekog budućeg stanja - krajnjeg cilja.
2. **Analiza situacije ili okruženja:** Sagledavanje trenutnog stanja, resursa, kao i spoljnih prilika i pretnji (poput SWOT, PESTLE i sličnih alata).
3. **Postavljanje ciljeva:** Kreiranje jasnih i merljivih koraka za napredak.

⁴ http://www.aarhus.org.rs/wp-content/uploads/2019/03/Zakon_o_potvrđivanju_Arhuske-konvencije.pdf

⁵ Zakon o zaštiti životne sredine ("Sl. glasnik RS", br. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - dr. zakon, 72/2009 - dr. zakon, 43/2011 - odluka US, 14/2016, 76/2018, 95/2018 - dr. zakon, 95/2018 - dr. zakon i 94/2024 - dr. zakon) član 78. i dalje

4. **Izrada akcionog plana:** Određivanje ko šta radi, s kojim resursima i u kom roku.
5. **Praćenje i procena:** Redovna kontrola rezultata i prilagođavanje planova po potrebi u slučaju odstupanja.

Više informacija o strateškom planiranju i učešću građana možete pronaći u Vodiču koji se nalazi na [linku](#).

Korisni linkovi: [Priručnici – Platforma za upravljanje javnim politikama](#)

2.2. JAVNE RASPRAVE I KONSULTACIJE

Javna rasprava je proces u kojem nadležni organi uključuju građane, organizacije i druge zainteresovane strane u razmatranje nacrt zakona, uredbi, strategija i drugih akata. Građani mogu učestvovati tokom pripreme predloga, kroz dostavljanje komentara i predloga u toku javne rasprave, kao i praćenjem načina na koji su njihovi predlozi razmotreni. Uključivanje građana u ranim fazama omogućava da njihova mišljenja doprinesu oblikovanju konačnog predloga akta.

Javne konsultacije predstavljaju proces prikupljanja mišljenja, predloga i informacija od građana i zainteresovanih strana u različitim fazama pripreme propisa i javnih politika. Građani se mogu uključiti već prilikom prepoznavanja problema i definisanja potreba, tokom izrade predloga, kao i dostavljanjem komentara na pripremljene nacрте. Konsultacije omogućavaju da se odluke donose uz uvažavanje iskustava i potreba onih na koje se odnose. Metode uključivanja građana: prikupljanje pisanih komentara, okrugli stolovi, fokus grupe, intervjui, paneli i ankete.

Javne konsultacije i javna rasprava nisu isto, već predstavljaju jedinstven proces sa dve faze koje se nadovezuju jedna na drugu. Tokom konsultacija predmet rada je radna verzija propisa /javne politike, dok se prilikom javne rasprave koristi Nacrt propisa, odnosno Predlog dokumenta javne politike.⁶

Nije dovoljno samo prisustvovati na javnoj raspravi i konsultaciji. Potrebno je dobro se pripremiti, a po mogućstvu i konsultovati stručna lica za specifična pitanja vezana za temu javne rasprave i konsultacije.

Preporuka je da pripremite:

- konkretan komentar;
- podatak - argument;
- predlog izmene;
- pitanje za nadležni organ.

⁶ <https://ekonsultacije.gov.rs/putusvajanjaakta>

2.3. PRISTUP INFORMACIJAMA

Ako nemate podatke, možete ih zatražiti od nadležnog organa. Pravo na pristup informacijama od javnog značaja omogućava građanima da od organa javne vlasti traže informacije o njihovom radu i pitanjima od javnog interesa. Na ovaj način građani mogu da prate rad institucija, proveravaju kako se donose odluke i da li se javna sredstva koriste odgovorno.

Procedura:

1. **Podnošenje zahteva** – Zahtev se upućuje organu javne vlasti koji poseduje traženu informaciju. Može se **podneti pisanim putem, elektronskom poštom ili usmeno**. U zahtevu treba navesti naziv organa, ime i prezime i adresu podnosioca, kao i što precizniji opis tražene informacije. Nije potrebno navoditi razlog zbog kog se informacija traži.
2. **Odgovor organa** – Organ je dužan da odgovori bez odlaganja, a najkasnije u roku od 15 dana od prijema zahteva. Informacija se može dobiti uvidom u dokument, dostavljanjem kopije ili elektronskim putem.
3. Ako nema odgovora ili je zahtev odbijen – Građanin može **podneti žalbu Povereniku** za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.

Zahtev može da se odnosi na dokumente, odluke, dozvole, zapisnike, izveštaje o radu i druge informacije kojima organ javne vlasti raspolaže. Za pitanja zaštite životne sredine, ovaj mehanizam može biti važan način da građani dođu do podataka o stanju životne sredine, izvorima zagađenja i radu nadležnih institucija.

Više informacija i obrasci zahteva dostupni su na sajtu Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti: poverenik.rs.

2.4. PRAĆENJE STANJA

Građani mogu dokumentovati:

- divlje deponije;
- zagađenje voda;
- uništavanje zelenih površina;
- nepravilno odlaganje otpada;
- probleme sa bukom;
- druge promene u prostoru.

2.5. MALE AKCIJE

Ne mora svaka ekološka akcija biti veliki projekat.

To može biti:

- čišćenje obale;
- sadnja drveća;
- edukativna kampanja;
- radionica za decu;
- mapa problema;
- akcija smanjenja plastike;
- kampanja za očuvanje lokalnog prirodnog dobra.

3. PRIMER: „DA ŽIVOT, NE RUDNIK“

Kada zaštita životne sredine postane pitanje zajednice

„**Da život ne rudnik**“ može biti predstavljen kao primer kako se tema zaštite životne sredine može pretvoriti u građansku inicijativu i širu javnu akciju. **Inicijativa “DA život, NE rudnik”⁷**, je pokrenuta kako bi se mobilisali građani da preuzmu svoju sudbinu u svoje ruke i učestvuju u procesu donošenja odluka u vezi sa mogućim otvaranjem rudnika.

Analizirani su naučni i javno dostupni podaci o mogućim uticajima otvaranja rudnika jadarita na teritoriji Jadra i Rađevine, kao i stavovi i potrebe više od 300 građana o toj temi i njihovoj građanskoj participaciji na lokalnom nivou.

Rezultati analize i preporuke za unapređenje su predstavljeni u posebnom **dokumentu** koji može biti korišćen u daljim razgovorima sa donosiocima odluka;

Organizovan je **informativni skup** sa meštanima na temu rezultata analize, odnosno mogućih otvaranja rudnika jadarita i potrebe uključivanja građana u procese donošenja odluka na lokalnom nivou;

45 dečjih radova je pristiglo za **likovni konkurs**, koji je organizovan za učenike osnovnih i srednjih škola na temu okruženja u kome žele da žive;

Organizovan **nagradni edukativni izlet za 15 učesnika** konkursa u SRP “Zasavica”

Organizovane su **tri ulične akcije** sa ciljem informisanja građana, distribuirano više od **1.000 informativnih letaka**, a građanima je predstavljena i **izložba radova učenika**, koja je istovremeno dostupna i u okviru međunarodne online izložbe.

ŠTA OVAJ PRIMER POKAZUJE?

Zaštita životne sredine nije samo pitanje stručnih analiza.

Potrebni su: **znanje + informacije + organizovanje + komunikacija + učešće građana.**

⁷ <https://orca.rs/otvaranje-rudnika-srbija/>

4. MODEL ZA PREDSTAVLJANJE AKCIJE ZAJEDNICI

Ovaj model predstavlja smernice za predstavljanje planirane akcije zajednici, sa ciljem da građani razumeju problem, svrhu akcije i načine na koje mogu da se uključe. Dobro predstavljanje treba da bude jasno, prilagođeno ljudima i usmereno na konkretne mogućnosti za učešće. Važno je da građani prepoznaju kako akcija odgovara potrebama zajednice i na koji način mogu da doprinesu njenom sprovođenju.

PROBLEM	Šta je zajednica prepoznala kao pretnju ili problem?
INFORMISANJE	Kako su građani došli do relevantnih informacija?
POVEZIVANJE	Ko se uključio? Građani, stručnjaci, udruženja, lokalni akteri, mediji, institucije?
AKCIJA	Šta je konkretno urađeno?
KOMUNIKACIJA	Kako je javnost informisana?
REZULTAT	Šta se promenilo?
NAUČENE LEKCIJE	Šta bi sledeći put moglo biti urađeno još bolje?

5. ŠTA DA URADIM AKO PRIMETIM EKOLOŠKI PROBLEM?

1. VIDI

Primetio/la si problem.

2. PROVERI

Ne oslanjaj se samo na objave na društvenim mrežama.

Potraži pouzdane podatke i proverí ko je nadležan.

3. DOKUMENTUJ

Zabeleži:

 lokaciju

 datum

 fotografiju/video

 opis problema

 dostupne podatke

4. PRONAĐI NADLEŽNOG

Utvrdi da li je nadležna lokalna samouprava, inspekcija, javno preduzeće, ministarstvo ili drugi organ.

5. REAGUJ

Podnesi prijavu, zahtev, predlog ili komentar – u zavisnosti od problema.

6. OKUPI LJUDE

Ako problem nije individualan, pronadi druge ljude kojima je važan.

7. PRATI ISHOD

Zapiši kada je problem prijavljen.

Sačuvaj dokumentaciju.

Traži odgovor.

EKO-AKTIVISTA NE MORA DA ZNA SVE.

Ali treba da zna: gde da traži informaciju, kome da se obrati i kako da okupi ljude.

Ovaj dokument napravljen je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Za njegovu sadržinu odgovorna je isključivo Mreža za ruralni razvoj Srbije i ona nužno ne odražava stavove Evropske unije.
